

تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر میزان گرایش اعضای باشگاه پژوهشگران جوان به انجام فعالیت‌های پژوهشی در سال ۱۳۸۸

دکتر مجید کفاشی*

چکیده: پژوهش حاضر با عنوان «تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر میزان گرایش اعضای باشگاه پژوهشگران جوان به انجام فعالیت‌های پژوهشی در سال ۱۳۸۸» است. هدف این پژوهش شناخت عوامل تأثیرگذار بر این موضوع و دستیابی به یک الگوی نظری تحلیلی است. روش تحقیق این پژوهش، پیمایشی و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسش‌نامه است. نمونه مورد مطالعه ۲۳۵ نفر از اعضای باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای منطقه ۱۲ هستند که به صورت تمام شماری انتخاب شده‌اند. در این مقاله به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار spss و Lisrel استفاده شده است.

نتایج این پژوهش بر وجود یک الگوی خطی و مستقیم رابطه آماری بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته حکایت دارد. به عبارت دیگر رابطه معنی‌داری بین عوامل فرهنگی (ارزش و منزلت محقق، نوع فعالیت اعضای باشگاه، مکان فعالیت اعضای باشگاه، امکانات تحقیقاتی دانشگاه، تصویب به موقع فعالیت‌های پژوهشی) و عوامل اجتماعی (تحصیلات و درآمد اعضای باشگاه، پایگاه اجتماعی والدین اعضای باشگاه، مدیریت پژوهشی باشگاه با میزان گرایش اعضای باشگاه) به انجام فعالیت‌های پژوهشی (تألیف مقاله پژوهشی، ترجمه یا تألیف کتاب، شرکت در همایش‌های علمی، اجرای طرح‌های پژوهشی، مطالعه آزاد علمی، همکاری در اجرای طرح) وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: باشگاه پژوهشگران جوان، فعالیت‌های پژوهشی

مقدمه

بررسی پیشرفت‌های علمی کشورها حاکی از آن است که علوم فقط از طریق آموزش به دست نمی‌آیند، بلکه تحقیق در تولید و اشاعه علوم نقش مؤثری دارد و کشورهایی که تحقیقات اصیل و مستقلی ندارند از توسعه و رشد درونزا برخوردار نیستند. بنابراین نقش تحقیقات علمی به منزله ساز و

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن و عضو باشگاه پژوهشگران جوان majidkaffashi@gmail.com

کار مؤثر و تعیین‌کننده در توسعه ملی را نمی‌توان کم اهمیت تلقی کرد. تأثیرگذاری تحقیقات علمی در ابعاد مختلف آن (تحقیقات بنیادی، کاربردی، توسعه‌ای) بر سایر متغیرهای اقتصادی-اجتماعی از جمله فقر، بیکاری، درآمد سرانه ملی و ... باعث بهبود وضعیت‌های اقتصادی و اجتماعی می‌شود. گسترش این توسعه به بهبود شاخص‌های اجتماعی نظیر آموزش، بهداشت، مسکن، تأمین و امنیت اجتماعی و ... منجر می‌شود. بنابراین توسعه موزون به دلیل گسترش تحقیقات در جوامع رخ می‌دهد و می‌تواند تمامی جنبه‌های حیات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جامعه را تحت تأثیر قرار دهد. به علاوه بهبود شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی به معنای تأمین نیازهای اساسی جامعه، احساس اعتماد به نفس، رفاه اجتماعی و اقتصادی را برای افراد جامعه فراهم نماید.

جامعه ایران به عنوان یک کشور آسیایی و در حال توسعه که تلاش می‌کند گام‌هایی را در جهت توسعه موزون بردارد در طول تاریخ تغییرات و تحولات زیادی را تجربه کرده است و این واقعیت را دریافته که جز با تحقیقات علمی و کاربردی نمی‌توان قدم در این راه گذاشت. لذا باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان متولی یک نهاد پژوهشی می‌تواند در این بخش سهم قابل توجهی داشته باشد. همین امر بهانه‌ای شد تا در حیطه انجام فعالیت‌های علمی و پژوهشی، میزان گرایش پژوهشگران را مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم. جزئیات این بررسی در این مقاله آمده است.

یکی از مسأله‌های مهمی که با ظهور علم و گسترش آن در جهان، ذهن پژوهشگران به خصوص پژوهشگران کشورهای پیرامونی را به خود مشغول نموده مسأله توسعه علم است. در این راستا پرسش‌ها و مسأله‌های خاصی در کشورهای کانون مطرح است لکن این پرسش‌ها و مسأله‌ها در کشورهای پیرامونی از ابعاد مختلف از نظر شکلی و ماهیتی متفاوت است و دغدغه این جوامع مسأله‌های خاص آنها است که نمونه آن توسعه علمی و یا توسعه نیافتگی علمی، عوارض و آسیب‌های ناشی از انتقال دانش به داخل جوامع پیرامون و عدم بومی‌گرایی است.

رشد علم و تکنولوژی بدون داشتن بسترهای اجتماعی و فرهنگی لازم برای زایش درونی و تولید بومی دانش در کشور ایران مشکل است. علم از فضا و بسترهای اجتماعی و فرهنگی تأثیر می‌پذیرد و تازمانی که آن بستر و سازمان‌های متولی دانش به صورت ساختاری و عینی شکل نگیرد علم تولید نمی‌شود. علم یک پدیده‌ی اجتماعی و محصول روابط اجتماعی کنشگرانی است که بر اساس فرهنگ ارزش‌ها، هنجارها و اخلاق علمی تولید می‌شود. تولید علمی و پژوهش یکی از

شاخص‌های آفرینش فرهنگی است که در بستر اجتماعی و فرهنگی خلاق ممکن می‌شود. نبود تولید علمی و ناکارآمدی پژوهش در جوامع پیرامونی نتیجه رکود فرهنگی و اجتماعی این جوامع است. بنابراین برای رفع این مشکل باید بارآوری فرهنگی و اجتماعی صورت گیرد. جامعه و فرهنگ پویا ضمن تأثیرپذیری از بیرون، از درون می‌جوشد و با بازسازی و توانا کردن خود، منظومه خلاق و سازمان‌های توانایی را برای تولید علمی فراهم می‌سازد از این روی جامعه با تولید علمی و از طریق پژوهش، مبادله علم را جایگزین انتقال علم می‌نماید.

باتوجه به نقش مهم اعضای باشگاه پژوهشگران جوان در برنامه‌های توسعه پایدار، وقوف به عوامل مؤثر در تقویت آنان به فعالیت‌های پژوهشی، اهداف تحقیقی زیر را می‌توان برای پژوهش حاضر مطرح ساخت:

الف) شناخت وضع موجود فعالیت‌های پژوهشی اعضای باشگاه پژوهشگران جوان. ب) شناخت میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی. ج) شناخت عوامل اثرگذار بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی. د) دستیابی به یک الگوی نظری درخصوص تبیین فعالیت‌های پژوهشی در جهت ارائه راهکارهای راهبردی و کاربردی.

محقق در بخش مبانی نظری تحقیق با استعانت از پارادایم‌های واقعیت اجتماعی و رفتار اجتماعی از تئوری‌های زیادی مثل نظریه‌های ساختی کارکردی، کنش متقابل نمادین، مبادله، ارتباطات و جامعه‌پذیری بهره گرفته است اما از این میان، دیدگاه ساختی و کارکردی پارسونز و دیدگاه مبادله جورج کاسپار هومنز و پیتر بلاو به عنوان چارچوب نظری تحقیق در نظر گرفته شده و فرضیات تحقیق از آن مستفاد گردیده است.

الف) دیدگاه پارسنز: از صاحب نام‌های پرآوازه، چارچوب نظری ساختی-کارکردی، تالکوت پارسنز است که با ابداع و طراحی برخی مفاهیم کلیدی و قضایای مهم، چارچوب نظری فوق را برای تحلیل و تبیین واقعیت‌های اجتماعی توانا و کارآمدتر کرد. پارسنز با الهام از مبانی نظری بنیادگذاران جامعه‌شناسی و با بهره‌مندی از مبانی نظری جامع، کلی و کارآمد برای توصیف و تبیین رفتار یا کنش انسانی، تلاش عمیق و گسترده نظری خود را تا پایان عمر استمرار داد که برآیند آن نظریه معروف ساخت نظام کنش و یا نظریه نظام اجتماعی است. متغیرهای الگویی، عقلانیت نظام سبیرنتیک، تمایلات انگیزشی، جامعه‌پذیری، کنش ارادی، خرده نظام‌های کنش، نظام و ... از جمله مفاهیم عمده‌ای است که پارسنز با اضافه کردن آنها به دستگاه چارچوب مفهومی ساختی-کارکردی، این چارچوب مرجع را غنای بیشتر بخشید. ما برخی از قضایای نظری

این جامعه‌شناس صاحب عنوان را که همگنی بیشتری هم با نظریه ساختی-کارکردی دارند و برای توصیف، تحلیل و تبیین مسأله تحقیق حاضر مفید هستند، بررسی و معرفی می‌نمایم.

بنا بر نظریه ارادی رفتار، پارسنز جبری بودن کنش اجتماعی را رد می‌کند او با توجه به ماهیت ارادی کنش به نظریات مثبت‌گرایان و ایده‌آلیست‌های افراطی رفتار و کنش تعادل می‌بخشد. از نظر پارسنز، خودکنش اجتماعی مورد توجه است یعنی نقش اجتماعی افراد، نه خود واقعی آنان بررسی می‌شود. او فرد را در مرکز نظریه خود و به‌عنوان کنشگر اجتماعی و عضوی از یک کل با نام نظام اجتماعی که عبارت از «فعالیت‌های اجتماعی و روابط متقابل افراد است»، مورد توجه قرار می‌دهد. کنشگر هرچند در قالب چارچوب نظام عمل می‌کند ولی از نظر پارسنز او جنبه ارادی و عقلانی دارد و دارای خلاقیت، اختیار و نیروی ارزشیابی است. از نظر پارسنز، کنش اجتماعی فقط در چهارچوب نظام ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی از ویژگی ارادی برخوردار است. او می‌نویسد: «کنش اجتماعی در قالب هنجارها و ارزش‌های اجتماعی سازمان گرفته و هنجارهای اجتماعی کنش فرد را در جهت هم‌نواپی نهایی با نظام ارزش‌های اجتماعی سوق می‌دهد ... و هنجارهای اجتماعی است که چگونگی کنش فرد را شکل داده و رهبری می‌کند. منظور پارسنز از آزادی و ارادی بودن کنش اجتماعی، به معنی آزادی و ارادی مطلق در رفتار فردی نیست (ادیبی، ۱۳۵۸: ۷۴).

ویژگی دیگر کنش اجتماعی از نظر پارسنز ویژگی عقلانیت کنش اجتماعی است. اما پارسنز معتقد نیست که فرد همیشه از نتایج رفتار و کنش خود آگاه است، بلکه منظور از عقلانی بودن این است که کنش اجتماعی خودبه‌خودی انجام نمی‌گیرد و کنشگران همیشه هدف و غایتی را در رفتار و کنش خود در نظر دارند. به عبارت دیگر، اگرچه افراد کنشگران از نتایج رفتار خود آگاه نیستند، لیکن پیوسته هدف و غایتی را در رفتار خود در نظر دارند که پارسنز آن را عقلانی بودن کنش اجتماعی می‌نامد.

در نظریه پارسنز فرد در تحلیل نهایی، همیشه طریقی را در پیش می‌گیرد که خواست نظام اجتماعی در آن منظور شده است. یعنی انگیزه‌های فردی به‌طور آرمانی با ارزش‌های اجتماعی موجود نظام اجتماعی انطباق می‌یابد و به همین دلیل نظام اجتماعی دوام می‌یابد. از نظر پارسنز در برابر فرد دو شیوه عمل وجود دارد: یکی عمل کردن براساس انگیزه‌های شخصی و دیگری عمل کردن براساس منافع اجتماعی است. در اینجا فرد چنان عمل می‌کند که انگیزه‌های فردی‌اش با ارزش‌های اجتماعی نظام انطباق یابد و این همان جنبه عقلانی، آزادی کنش اجتماعی است. به

زعم پارسنز کنش برخلاف رفتار ارادی است و ارزش‌های اجتماعی تنها نوع کنش را مشخص می‌کند و به همین دلیل به نظر او «تمام کنش‌ها رفتارند ولی تمام رفتارها کنش نیستند» (توسلی، ۱۳۷۳: ۱۸۶).

به نظر پارسنز، قالب کنش از سه جزء: فرد، موقعیت و تمایل فرد نسبت به موقعیت تشکیل شده است. تمایل کنشگر به موقعیت اساس نظریه پارسنز است و تمایل دو نوع است، الف) تمایل انگیزه‌ای^۱ ب) تمایل به ارزش‌ها^۲ و هر تمایل نیز سه قسم دارد: ۱- ادراکی^۳، ۲- عاطفی^۴، ۳- تقویمی^۵ و در مجموع فرد می‌بایست تمایل انگیزه‌ی خود را با نظام موجود ارزش‌ها منطبق نموده و براساس آنها اقدام کند. با وصف فوق، آشکار است که در نظریه کنش ارادی و عقلانی پارسنز، مفاهیم متعددی مثل: کنش، کنشگر، موقعیت یا محیط کنش، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، تمایلات فردی و ارزشی و یا انطباق انگیزه‌های فردی با ارزش‌های اجتماعی، هدف و غایت کنشگر و از همه مهمتر فرآیند اجتماعی شدن، مؤثر بوده و دخالت دارند (ادیبی، ۱۳۵۸: ۷۵).

بنابراین از نظر پارسنز چونان سایر کارکردگرایان ساختاری، رفتارها و کنش‌های اجتماعی (مانند کنش‌های علمی و پژوهشی) حاصل پایگاه و نقش اجتماعی افراد (مانند پژوهشگران) در نظام اجتماعی (مانند سازمان علمی و پژوهشی) است. نکته مهم و کلیدی این است که نظریه پارسنز با نظریات کنش متقابل و حتی نظریه ماکس وبر تداخل و ارتباط دارد. با توجه به نوع و نگرش خاص پارسنز به کنش اجتماعی در کتاب "ساخت کنش اجتماعی" چکیده نظرات او در خصوص کنش اجتماعی چنین است:

۱- کنش اجتماعی ارادی، عقلانی و داوطلبانه است. ۲- کنشگر، کنش اجتماعی را در قالب اجتماعی انجام می‌دهد. ۳- کنشگر براساس پایگاه و نقش اجتماعی و بر مبنای هنجارها کنش اجتماعی خود را تعیین و انجام می‌دهد. ۴- کنشگر برای انتخاب از شرایط و امکانات مختلفی برخوردار است. ۵- شرایط مختلف مانند شرایط بیولوژیکی و محیطی، کنش اجتماعی فرد را متأثر می‌سازد. ۶- کنش کنشگر به هدف خاصی متمایل می‌شود که به وسیله ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی تعیین می‌گردد. یعنی جهت تمایل و تصمیم‌گیری کنشگر را ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی تعیین می‌کنند. ۷- نظریه نظام کنش عمومی به عنوان یک قالب تحلیلی برای توصیف و تبیین رفتار و کنش انسان باید مورد استفاده قرارگیرد. ۸- اجتماعی شدن فرآیند انجام کنش

1- motivational Orientation
3- cognitive
5- evalative

2- value Orientation
4- cattiectic

اجتماعی را تسهیل می‌کند. "اجتماعی‌شدن" در نظریه پارسنز اهمیت اساسی دارد. زیرا از نظر پارسنز، تلفیق الگوها و نظام ارزشی با انگیزه‌های فردی و تمایلات کنشگران یک قضیه بنیادی و پویای جامعه‌شناسی است و در این تلفیق و انطباق، فرآیند ملکه ذهن ساختن و اجتماعی کردن اهمیت اساسی دارند. پارسنز به شیوه‌های انتقال ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی یک نظام اجتماعی (مانند سازمان دانش و پژوهش به نام دانشگاه) به کنشگران درون آن نظام (مانند پژوهشگران) علاقه‌مند است. در فرآیند اجتماعی شدن کارآمد و موفق، ارزش‌ها و هنجارها ملکه ذهن افراد و کنشگران می‌شود و به صورت بخشی از وجود کنشگران، یا "وجدان" آنها در می‌آیند. در نتیجه این فرآیند، کنشگران با دنبال کردن منافعشان در واقع به مصالح کل نظام خدمت می‌کنند.

به زعم پارسنز ترکیب الگوهای جهت‌گیری ارزشی که به وسیله کنشگر در زمان اجتماعی شدن به دست می‌آید، باید تا اندازه زیادی، نتیجه کارکرد ساختار نقش بنیادی و ارزش‌های مسلط نظام اجتماعی باشد. پارسنز، جامعه‌پذیری را فرآیندی می‌داند که بیشتر تمایلات نیازی و انگیزه‌های فردی را جامعه قالب‌ریزی می‌کند کنشگران را به نظام اجتماعی پیوند می‌دهد و نظام اجتماعی نیز وسایل برآورده شدن این تمایلات نیازی را فراهم می‌سازد. از نظر او، فرآیند جامعه‌پذیری یک فرآیند همیشگی است و از طریق یک تقویت ظریف و ملایم، همچنان در سراسر عمر افراد و کنشگران باقی می‌ماند. در این مورد، مکانیزم‌های نظارت نیز فرایند اجتماعی شدن را ترغیب و حمایت می‌کنند. در نتیجه، جامعه‌پذیری و نظارت اجتماعی مکانیزم‌های اصلی‌اند که نظام از طریق آنها توازن و تعادل خود را نگه می‌دارد (ریترز، ۱۳۸۰: ۱۳۶). در نظریه پارسنز سه نظام کنشی وجود دارد که با عطف به مفاهیم خرده نظام‌های سه‌گانه کنش در سطح نظام اجتماعی برقرار می‌شود. می‌شوند. ارتباط نهایی میان خرده نظام‌های سه‌گانه کنش در سطح نظام اجتماعی مبتنی بر الگوهای نهادی شده و فرهنگ هنجاری است و چارچوب مرجع کنش است و از سوی دیگر نظام اجتماعی با نظام کنش شخصیت ارتباط پیدا می‌کند زیرا واکنش‌های کنشگران چیزی جز الگوی مشترک فرهنگ هنجاری نیست. بنابراین، سه نظام مذکور در ارتباط با یکدیگر مفهوم و فهمیده می‌شوند. از طرف دیگر، کنش متقابل اجتماعی از سه عنصر یا سه عامل یعنی ۱- انتظارات، ۲- ارزش‌ها و هنجارها و ۳- ضمانت اجرایی^۱ (شامل پاداش‌ها و مجازات)، تشکیل می‌شود و دربردارنده عامل‌های نقش^۲ است. زیرا تنها از طریق نقش‌ها و توسط نقش‌ها است که کنشگران با یکدیگر در

1- sanction

2- actors-in-roles

کنش متقابل قرار می‌گیرند. به این ترتیب نظام اجتماعی مفهوم نظری است که زاده کنش متقابل بین اعضای یک گروه یا سازمان است. هر خرده نظام نیز محیط خرده نظام دیگر است و این خرده نظام‌ها با همدیگر کنش متقابل دارند و در مبادله هستند. نکته مهم در نظریه پارسنز این است که بالاخره نظام اجتماعی به مدد نظام فرهنگی، ارزش‌ها و هنجارهایی را که در ایجاد همبستگی و وفاداری به نظام و نظارت بر آن دخیل هستند را جذب می‌کند.

پارسنز فرهنگ را که از یک طرف محصول روابط اجتماعی متقابل و از طرف دیگر عامل تعیین‌کننده این روابط می‌داند، یک پدیده آموزشی، انتقالی و مشترک می‌داند که از طریق فرآیند اجتماعی شدن به درون افراد نظام انتقال می‌یابد و از طریق جامعه‌پذیر کردن کنشگران و درونی نمودن ارزش‌ها، ایدئولوژی‌ها و هنجار در کنشگران، مجموعه تمایلات، گرایش‌ها و انگیزه‌های فردی کنشگران را به سوی کنش مناسب با منافع نظام سوق می‌دهد. البته از نظر پارسنز انگیزش و تحرک فقط زاده نظام اجتماعی نیست، بلکه از ساخت و وضعیت کنشگران شرکت‌کننده در نظام اجتماعی نیز ناشی می‌شود. از این رو سه نوع انگاره فرهنگی وجود دارد: الف) نظام ایده‌ها و عقاید که منافع مورد نظر کنشگران را مشخص می‌سازد. ب) نظام نمادهای بیان‌کننده که در گرایش‌های عاطفی تجلی می‌یابد. پ) نظام ارزش‌ها و یا انگاره‌های متجانس‌کننده که انسجام و نظم می‌بخشد. برداشت و نگرش پارسنز به کنشگر، کنش متقابل، انگیزه‌های فردی و تمایلات نیازی او، نظام ارزش‌ها، فرهنگ، فرآیند اجتماعی شدن و ... پای‌بندی و علاقه او را به جهت‌گیری کارکردی-ساختاری نشان می‌دهد. پارسنز به پیروی از کارکردگرایان ساختاری معتقد است. هر نظام اجتماعی برای دوام و استمرار حیات خود به حداقل شرایط و پیش‌نیازهای کارکردی نیازمند است که عبارتند از: ۱) تطبیق: تعیین هر نظامی باید خودش را با محیط و موقعیتی که در آن قرار گرفته تطبیق دهد. ۲) دستیابی به هدف یا انطباق‌پذیری: یعنی هر نظام باید اهداف اصلی خود را تعیین کند و به آنها دست یابد. ۳) یکپارچگی: هر نظامی باید روابط متقابل اجزای سازنده‌اش را تنظیم کند و به رابطه میان چهار پیش‌نیاز کارکردیش نیز سامان بخشد و یگانه‌سازی کند. ۴) بقای الگویی: یعنی نظام باید انگیزش‌های افراد و الگوهای فرهنگی آفریننده و نگهدارنده این انگیزش‌ها را ایجاد، نگهداری و تجدید کند. پارسنز این چهار تکلیف کارکردی را با چهار نظام کنش پیوند می‌زند که عبارتند از: نظام یا ارگانیزم زیست‌شناختی که کارکرد تطبیقی‌اش از طریق سازگاری و تغییر شکل جهان خارجی انجام می‌گیرد، نظام شخصیتی که کارکرد دستیابی به اهدافش از طریق تعیین اهداف نظام و بسیج منابع برای دستیابی به آنها انجام می‌گیرد، نظام اجتماعی که با تحت

نظارت در آوردن اجزای سازنده‌اش، کارکرد یکپارچگی و یگانه‌سازی انجام می‌گیرد، نظام فرهنگی کارکردی بقای الگویی را با تجهیز کنشگران به هنجارها و ارزش‌هایی که آنها را به کنش برمی‌انگیزاند، انجام می‌دهد.

ب) دیدگاه هومنز و بلاو در نظریه مبادله: نظریه مبادله، یک نظریه جامعه‌شناختی عملیاتی است و برای پژوهشگر فرصتی فراهم می‌سازد تا از آن درباره موضوعات جامعه‌شناختی، فرضیه‌هایی را استخراج و در قالب آن به مشاهده بپردازد. این نظریه بسیار گسترده است و از یک دیدگاه محدود و مکانیکی در خصوص بده و بستان^۱ چیزهای محدود فراتر می‌رود. نظریه مبادله، به مبادله اشیاء ملموس، احساس‌های باارزش، تکریم، همکاری، تأیید، فرصت‌ها، امتیازات، رنج، هزینه شرمساری و بسیاری از ابعاد روابط انسانی، توجه دارد و آنها را در برقراری ارتباط میان انسان‌ها و برقراری نظم اجتماعی در گروه‌ها و جوامع بررسی می‌کند.

نظریه مبادله با رویکرد فردگرایانه وام‌دار و مدیون روان‌شناسی تجربی، فلسفه لذت‌جویی و برخی اصول اقتصاد است. از این‌رو، مبنای حرکت این نظریه فرد و همچنین واحد تحلیل و موضوع اصلی آن در تبیین مسأله‌های اجتماعی و موضوعات جامعه‌شناختی به خصوص در تبیین نظم، فرا اجتماعی است. بنا به دیدگاه نظریه‌پردازان مبادله مثل هومنز و بلاو: "ساختار گروه به معنای تأثیر متقابل و پویای نیروهایی است که دارای منشأ فردی هستند" چون افراد در تعامل، به همدیگر پاداش می‌دهند، از این‌رو، افراد اگر خواهان پاداش هستند می‌بایست تعامل کنند و به‌طور منظم با افرادی که پاداش‌ها را فراهم می‌آورند همکاری نمایند. از طرف دیگر افراد تلاش می‌کنند نرخ‌های مبادله چیزهایی را که معامله می‌کنند تثبیت کنند و راه‌های دسترسی به آنها را مشخص و تسهیل نمایند. با اینکه نظریه مبادله و یا جامعه‌شناسی رفتاری، رویکرد فردگرایانه دارد، اما برخلاف سایر نظریه‌های جامعه‌شناسی خرد، تعریف گرایان و کنش متقابل نمادی برای فرد آزادی بسیار کمتری قائل است. تعریف گرایان اجتماعی و اصحاب نظریه کنش متقابل نمادی، کنشگران را نیروهای پویا و خلاق در فرآیند کنش متقابل به شمار می‌آورند، زیرا کنشگران مورد نظر آنها، تنها در برابر محرک‌ها واکنش نشان نمی‌دهند، بلکه آن محرک‌ها را برای خود تفسیر می‌کنند و سپس بنا به تعریفی که از آنها می‌کنند، عمل می‌نمایند، از این‌رو، کنشگر پیوسته به‌صورت آگاهانه واقعیت‌های اجتماعی را می‌سازد، اما رفتارگرایان اجتماعی و پیروان نظریه مبادله، فعالیت و عمل کنشگران را آگاهانه فرض نمی‌کنند و معتقدند که کنش‌های فرد واکنشی ناآگاهانه در

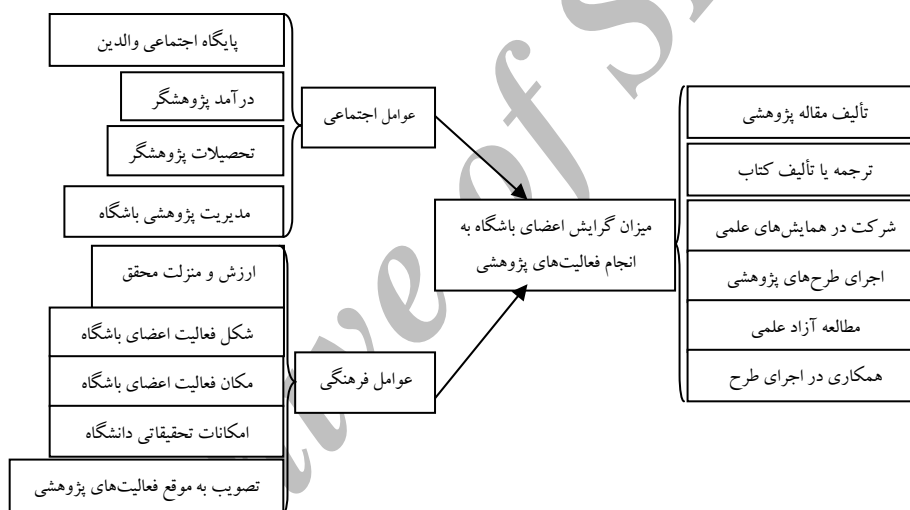
1- giving and receiving

برابر محرک‌ها است. محرک‌های بیرونی واکنش یک فرد را تعیین می‌کند، بنابراین از نظر نظریه مبادله، تصویر کنشگر بسیار مکانیکی است و از این حیث افراد و کنشگران جامعه شبیه افراد و کنشگران نظریه‌های واقعیت اجتماعی و نظریه ساختی - کارکردی است (اسکیدمور، ۱۳۷۲: ۸۷). با توجه به مطالعات اکتشافی و نظریات و تحقیقات به دست آمده، همچنان که در بالا آمده است، به لحاظ نظری به منظور تبیین تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بر انجام فعالیت‌های پژوهشی اعضای باشگاه پژوهشگران جوان، متغیرهای خود را به صورت زیر خلاصه می‌کنیم تا بتوانیم روابط بین متغیرها را به وسیله آزمون تجربی انجام دهیم:

الف) متغیرهای مستقل^۱: ۱. عوامل اجتماعی شامل: پایگاه اجتماعی والدین پژوهشگر، درآمد و تحصیلات پژوهشگر، مدیریت پژوهشی باشگاه ۲. عوامل فرهنگی شامل: ارزش و منزلت محقق، شکل فعالیت اعضای باشگاه، مکان فعالیت اعضای باشگاه، امکانات تحقیقاتی دانشگاه، تصویب به موقع فعالیت‌های پژوهشی. این عوامل در مدل زیر آمده است:

مدل ۱: میزان گرایش اعضای باشگاه به انجام فعالیت‌های پژوهشی

ب) متغیر وابسته^۲: میزان گرایش اعضای باشگاه به انجام فعالیت‌های پژوهشی شامل: میزان گرایش به تألیف مقاله پژوهشی، ترجمه یا تألیف کتاب، شرکت در همایش‌های علمی، اجرای طرح‌های پژوهشی، مطالعه آزاد علمی و همکاری در اجرای طرح می‌باشد.

1- independent variables

2- dependent variable

فرضیه‌های مورد آزمایش براساس سؤالات و اهداف و مدل پژوهش حاضر عبارتند از:
فرضیه اصلی ۱: عوامل فرهنگی بر میزان گرایش اعضای باشگاه پژوهشگران جوان به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.

فرضیه فرعی:

- ۱-۱) ارزش و منزلت محقق در جامعه بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.
- ۱-۲) نوع فعالیت اعضای باشگاه بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.
- ۱-۳) مکان فعالیت اعضای باشگاه بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.
- ۱-۴) امکانات تحقیقاتی دانشگاه بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.
- ۱-۵) تصویب به موقع فعالیت‌های پژوهشی بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.

فرضیه اصلی ۲: عوامل اجتماعی بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.
فرضیه فرعی:

- ۲-۱) تحصیلات اعضای باشگاه بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.
- ۲-۲) درآمد اعضای باشگاه بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.
- ۲-۳) پایگاه اجتماعی والدین اعضای باشگاه بر میزان گرایش آنها به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.
- ۲-۴) مدیریت پژوهشی باشگاه بر میزان گرایش اعضای باشگاه به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.

روش

روش‌های پژوهشی که به تناسب از آنها در پژوهش حاضر استفاده می‌شود عبارتند از:
الف) روش اسنادی و کتابخانه‌ای: برای دستیابی به چارچوب نظری، شفاف‌شدن واقعیت اجتماعی و آگاهی از پیشینه و ادبیات پژوهش از روش فوق استفاده شده است.
ب) روش پیمایشی: برای جمع‌آوری داده‌ها، طبقه‌بندی، توصیف، تحلیل آنها از روش پیمایشی استفاده کردیم. امکان بررسی فرض‌های پژوهش که از درون نظریه‌ها بیرون آمده، ضرورت بررسی و مطالعه و بالاخره مراجعه به اعضای باشگاه پژوهشگران جوان منطقه ۱۲ و تعمیم یافته‌ها از جمله دلایل انتخاب روش مزبور به‌عنوان روش نهایی و عمده پژوهش حاضر است. البته در کنار این روش از تکنیک‌های مختلفی مثل مصاحبه، مشاهده، پرسش‌نامه، استفاده گردید.

جامعه‌ی آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه‌ی آماری، حوزه تعمیم نتایج و یافته‌های پژوهش است از این‌روی جامعه‌ی آماری دربردارنده همه‌ی افراد مورد بررسی است که پژوهشگر از میان آنان واحدهای نمونه خود را گزینش می‌کند. لذا جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر اعضای باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی می‌باشند. نمونه‌ی مورد مطالعه، اعضای باشگاه پژوهشگران جوان منطقه ۱۲ (واحدهای بوین زهرا، پرند، تاکستان، دماوند، رودهن، شهریار، فیروزکوه، قزوین، قم، کرج، ورامین) دانشگاه آزاد اسلامی هستند که تعداد آن ۲۳۵ نفر می‌باشند. نمونه اعضای باشگاه پژوهشگران جوان منطقه ۱۲ به دلیل تعداد اندک آن (۲۳۵ نفر) به شیوه تمام شماری انتخاب گردید.

ابزار پژوهش

تست پایلوت^۱: اعتبار یا روایی، مسأله‌ای عمدتاً کیفی بوده و ارزیابی آن بسیار مشکل است و در واقع چگونگی حرکت محقق از تعریف نظری به تعریف عملی مورد توجه قرار می‌گیرد. یکی از روش‌های اعتبار، اعتبار محتوا است که روشی برای سنجش میزان اعتبار اجزای تشکیل دهنده یک ابزار اندازه‌گیری می‌باشد که معمولاً توسط افراد متخصص در موضوع مورد مطالعه انجام می‌گیرد. از این‌رو اعتبار محتوا به قضاوت داوران بستگی دارد (کلانتری، ۱۳۸۲: ۷۷). برای حصول اطمینان از اعتبار یا روایی پرسش‌نامه، سؤالات، گویه‌ها و طیف مورد استفاده به افراد صاحب‌نظر در رابطه با موضوع مورد مطالعه مراجعه شد. همچنین جمعیت محدودی از پژوهشگران پیش از نهایی کردن پرسش‌نامه انتخاب و امتحان شدند تا نواقص احتمالی در پرسش‌نامه و سؤالات برطرف گردد. بدین منظور تیم تحقیقاتی ضمن بازدید از برخی واحدها و به‌منظور نهایی کردن پرسش‌نامه و حصول اطمینان از روایی و اعتبار سؤالات و مقیاس موردنظر، جمعیت محدودی از جامعه‌ی آماری (۴۰ نفر) در منطقه مورد مطالعه را انتخاب و پرسش‌نامه تنظیمی را در مورد آنان اعمال نمود و پس از استخراج داده‌ها و بررسی نتایج و ارزیابی نقاط قوت و ضعف سؤالات پرسش‌نامه، نواقص و نارسایی‌های مربوط به برخی از سؤالات مطروحه را به‌منظور افزایش میزان اعتبار و روایی پرسش‌نامه‌ها مرتفع نموده و آنها را جهت کاربرد در میزان تحقیق آماده ساخت. اعتماد یا پایایی موضوعی کمی و تکنیکی است و بیشتر ناظر به این سؤال است که ابزار اندازه‌گیری با چه دقت و

1- pilot study

صحتی پدیده یا صفت مورد نظر را اندازه‌گیری می‌کند. ضریب آلفای کرونباخ از عمومیت بیشتری در این روش برخوردار است. میزان آلفای به‌دست آمده در این پژوهش در جداول زیر آمده است که از پایا بودن آن حکایت دارد.

روش‌های آماری تحلیل داده‌ها

داده‌های این پژوهش با روش‌های آماری توصیفی و استنباطی متناسب با سطح اندازه‌گیری متغیرها و کمی و کیفی بودن آنها، پارامتریک و غیر پارامتریک بودن آنها مورد ارزیابی قرار گرفت. در بخش توصیفی از شاخص‌های مرکزی و پراکندگی استفاده شده است. در بخش استنباطی جهت بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه و آزمون t گروه‌های مستقل و همچنین جهت آماده‌سازی داده‌ها ابتدا تحلیل عاملی صورت گرفته سپس با عنایت به میزان روایی قابل قبول دو نوع تحلیل چندگانه یعنی تحلیل رگرسیون چندمتغیری و الگوسازی معادلات ساختاری به کار رفته است.

بررسی متغیرهای مستقل و وابسته:

جدول ۱: ضرایب پایایی و کفایت نمونه، بار عاملی در کل شاخص متغیر وابسته (میزان گرایش به فعالیت پژوهشی)

بار عاملی	گویه‌ها							
۰/۸۲	۱. تألیف مقاله پژوهشی							
۰/۶۷	۲. ترجمه یا تألیف کتاب							
۰/۷۷	۳. های علمی شرکت در همایش							
۰/۸۴	۴. های پژوهشی اجرای طرح							
۰/۷۳	۵. مطالعه آزاد علمی							
۰/۷۹	۶. همکاری در اجرای طرح							
روایی و کفایت نمونه								
	α	F	Sig	N	kmo	Df	Sig	درصد واریانس تبیین شده
	۰/۸۲	۴۵/۲۳	۰/۰۰۰	۲۳۵	۰/۷۸	۳۲	۰/۰۰۰	۶۱/۳۲

جدول ۱ از طریق تحلیل عاملی تأییدی درصد بیان اعتبار سازه‌ای برای شاخص میزان گرایش به فعالیت‌های پژوهشی است. آماره‌های تحلیل عاملی گویه‌های تشکیل‌دهنده شاخص میزان گرایش به فعالیت‌های پژوهشی و ضریب روایی هر ۶ گویه در یک عامل نشان از مطلوب بودن بار

عاملی است. ضریب kmo^1 معنی دار و با دقت بالا به معنی کفایت مطلوب برای تحلیل عاملی ارزیابی شده است و درصد کل واریانس تبیین شده $۶۱/۳۲$ می باشد و شاخص روایی با مقدار f معنی دار مؤید همبستگی درونی بسیار قوی و معنی دار گویه های میزان گرایش به فعالیت های پژوهشی است.

جدول ۲: ضرایب پایایی و کفایت نمونه، میانگین نمره در شاخص، بار عاملی در شاخص های چهارگانه متغیر مستقل (بعد اجتماعی)

بار عاملی	میانگین نمره در شاخص	شاخص	گویه				
۰/۶۷			X۷. شغل والدین خود را در چه سطحی ارزیابی می کنید؟				
۰/۷۷	۳/۲۳	پایگاه اجتماعی	X۸. درآمد والدین خود را در چه سطحی ارزیابی می کنید؟				
۰/۸۲		والدین	X۹. سطح دانش و آگاهی والدین خود را در چه سطحی ارزیابی می کنید؟				
۰/۵۳	۲/۱۷	درآمد پژوهشگر	X۱۰. درآمد ماهیانه شما چند هزار تومان است؟				
۰/۷۴	۳/۲۷	تحصیلات	X۱۱. میزان تحصیلات شما چقدر است؟				
		پژوهشگر					
۰/۶۹			X۱۲. ارزیابی از سطح دانش و آگاهی شما در حیطه پژوهش				
۰/۷۳			X۱۳. مدیران پژوهش در حیطه پژوهش از دانش کافی برخوردارند.				
۰/۸۰	۳/۳۸	مدیریت پژوهشی	X۱۴. مدیران پژوهش از دانش مدیریت برخوردارند.				
۰/۸۱		دانشگاه	X۱۵. مدیریت حوزه پژوهش را چگونه ارزیابی می کنید.				
روایی و کفایت نمونه							
درصد واریانس تبیین شده	Sig	Df	kmo	N	Sig	F	α
۵۹/۷۳	۰/۰۰۰	۴۳	۰/۸۱	۲۳۵	۰/۰۰۰	۶۳/۰۹	۰/۸۰

در جدول ۲ شاخص های بعد اجتماعی (پایگاه اجتماعی والدین، درآمد پژوهشگر، تحصیلات پژوهشگر، مدیریت پژوهشی دانشگاه) شاخص های چهارگانه بعد اجتماعی با میانگین های پایگاه اجتماعی والدین $۳/۲۳$ ، درآمد پژوهشگر $۲/۱۷$ ، تحصیلات پژوهشگر $۳/۲۷$ ، مدیریت پژوهشی دانشگاه $۳/۳۸$ مؤید این مطلب است که میزان تأثیر بعد اجتماعی در نمونه مورد مطالعه بالا است. پایایی بعد اجتماعی که توسط چهار شاخص یا معرف و توسط ۹ گویه ارائه شده است، برابر

1- kaiser-meyer-olkin

$\alpha=0/80$ می‌باشد که بر اساس مقدار f معنی‌دار و مطلوب است و بیانگر همبستگی درونی قوی میان گویه‌های اشاره شده در جدول است.

جدول ۳: ضرایب پایایی و کفایت نمونه، میانگین نمره در شاخص، بار عاملی در شاخص‌های پنج‌گانه متغیر مستقل (بعد فرهنگی)

بار عاملی	میانگین نمره در شاخص	شاخص	گویه				
۰/۶۵			X۱۶. برایم مهم است که مردم به من احترام بگذارند.				
۰/۷۳	۳/۵۴	ارزش و منزلت محقق	X۱۷. محقق از ارزش و احترام در جامعه برخوردار است.				
۰/۵۶			X۱۸. فعالیت پژوهشی محقق همواره مورد ارزش و توجه است.				
۰/۷۳	۲/۵۶	شکل فعالیت	X۱۹. ترجیح می‌دهم فعالیت پژوهشی را به صورت فردی انجام دهم.				
۰/۷۱		پژوهشی	X۲۰. ترجیح می‌دهم فعالیت پژوهشی را به صورت گروهی انجام دهم.				
۰/۸۱		مکان فعالیت	X۲۱. پژوهش در کتابخانه را ترجیح می‌دهم.				
۰/۷۴	۲/۷۹	پژوهشی	X۲۲. پژوهش در آزمایشگاه را ترجیح می‌دهم.				
۰/۶۵			X۲۳. پژوهش در منزل را ترجیح می‌دهم.				
۰/۷۹		امکانات	X۲۴. کتابخانه دانشگاه به لحاظ کتب فارسی و انگلیسی غنی است.				
۰/۸۳		تحقیقاتی	X۲۵. امکان استفاده از کتابخانه دیجیتالی فراهم است.				
۰/۷۵	۳/۶۷	دانشگاه	X۲۶. امکان استفاده از آزمایشگاه فراهم است.				
۰/۸۰			X۲۷. برای انجام پژوهش بودجه کافی در اختیارم گذاشته می‌شود.				
۰/۶۳		تصویب به	X۲۸. برای انجام فعالیت پژوهشی، دانشگاه به درخواستم توجه جدی دارد.				
۰/۷۱	۲/۹۴	موقع فعالیت پژوهشی	X۲۹. ارزیابی شما در مورد تصمیمات شورای پژوهشی دانشگاه				
۰/۷۰			X۳۰. طرح‌های پیشنهادی به موقع مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.				
روایی و کفایت نمونه							
درصد واریانس تبیین شده	Sig	Df	kmo	N	Sig	F	α
۶۵/۴۱	۰/۰۰۰	۵۲	۰/۸۳	۲۳۵	۰/۰۰۰	۶۷/۵۹	۰/۸۲

در جدول ۳ شاخص‌های بعد فرهنگی (ارزش و منزلت محقق، شکل فعالیت پژوهشی، مکان فعالیت پژوهشی، امکانات تحقیقاتی دانشگاه، تصویب به موقع فعالیت پژوهشی) عناصر پنج‌گانه بعد

فرهنگی با میانگین‌های ارزش و منزلت محقق ۳/۵۴، شکل فعالیت پژوهشی ۲/۵۶، مکان فعالیت پژوهشی ۲/۷۹، امکانات تحقیقاتی دانشگاه ۳/۶۷، تصویب به موقع فعالیت پژوهشی ۲/۹۴ مؤید این مطلب است که میزان تأثیر بعد فرهنگی در نمونه مورد مطالعه بالا است. پایایی بعد فرهنگی که توسط پنج شاخص یا معرف و توسط ۱۵ گویه ارائه شده است برابر $\alpha=0/82$ می‌باشد که بر اساس مقدار f معنی‌دار و مطلوب است و بیانگر همبستگی درونی قوی میان گویه‌های اشاره شده در جدول است.

یافته‌ها

الف) آزمون فرضیه‌های مربوط به متغیرهای زمینه‌ای:

آزمون تفاوت میزان گرایش اعضا به فعالیت پژوهشی به تفکیک گروه‌های تحصیلی

جدول ۴: تحلیل واریانس یکطرفه به منظور تفاوت میزان گرایش اعضا به فعالیت پژوهشی به تفکیک گروه‌های

نتیجه آزمون		سطح معنی‌داری	ملاک آزمون f	مجموع مجذورات میانگین	مجموع مجذورات	درجه آزادی df	منبع تغییرات
H_1	H_0						
رد	تایید	۰۰۰/۰	۳۱۷/۷	۹۴۹/۲۸۶۷	۵۹۳/۲۲۹۴۳	۸	بین گروهی
				۹۸۰/۳۹۱	۴۰۷/۱۴۶۹۹۲	۲۲۷	درون گروهی
					۰۰۰/۱۶۹۹۳۶	۲۳۵	جمع

با محاسبه آزمون تحلیل واریانس یکطرفه این نتیجه به دست می‌آید که سطح معنی‌داری (۰/۰۰۰) کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد لذا فرض تحقیق تأیید می‌گردد و میزان گرایش به تفکیک گروه‌های تحصیلی با یکدیگر تفاوت دارند. بنابراین برای بررسی اینکه تفاوت در کجاست، از آزمون‌های پس از تجربه (post Hoc) و از آزمون بونفرونی^۱ استفاده می‌شود.

1- Bonferroni

جدول ۵: پس‌آزمون (بونفرونی) به منظور تفاوت میزان گرایش اعضا به فعالیت پژوهشی به تفکیک گروه‌های تحصیلی

پس‌آزمون با روش بونفرونی	علوم انسانی	علوم پایه	مهندسی
تفاوت میانگین	-	۱۱/۱۹	-۲۲/۱۷
علوم انسانی			
سطح معنی‌داری	-	۱	۱
تفاوت میانگین	۱۱/۱۹	-	-۱۰/۹۸
علوم پایه			
سطح معنی‌داری	۱	-	۱
تفاوت میانگین	۲۲/۱۷	۱۰/۹۸	-
مهندسی			
سطح معنی‌داری	۱	۱	-

با توجه به جدول ۵ و استفاده از پس‌آزمون بونفرونی می‌توان دریافت پژوهشگران با تحصیلات در گروه مهندسی در مقایسه با پژوهشگرانی که رشته علوم انسانی هستند حدوداً ۲۲ واحد بیشتر و در مقایسه با علوم پایه حدوداً ۱۲ واحد بیشتر به انجام فعالیت‌های پژوهشی گرایش نشان می‌دهند و با استناد به سطح معنی‌داری این تفاوت (۰/۰۰۰) می‌توان بیان داشت این تفاوت قابل تعمیم به کل جامعه‌ی آماری می‌باشد. در یک جمع‌بندی می‌توان اذعان داشت بالاترین میزان گرایش از آن پژوهشگرانی است که در رشته‌های مهندسی تحصیل می‌کنند و پژوهشگرانی که در رشته‌های علوم پایه و مهندسی تحصیل می‌کنند، در مراتب بعدی قرار دارند.

جدول ۶: مقایسه میانگین‌ها به منظور تفاوت میزان گرایش اعضا به فعالیت پژوهشی به تفکیک جنس

نتیجه آزمون		سطح معنی‌داری	ضریب اتا	میانگین میزان گرایش		ملاک	مجموع مجذورات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	منبع تغییرات
H1	H0		Eta	زن	مرد	f	میانگین		df	
رد	تایید	۰/۷۲۵	۰/۰۱۸	۱۱۸/۷۶	۱۱۸	۰/۱۲۴	۵۵/۱۳۷	۵۵/۱۳۷	۱	بین‌گروهی
							۴۴۴/۷۱۴	۱۶۹۸۸۰/۸۶۳	۲۳۴	درون‌گروهی
								۱۶۹۹۳۶۱/۰۰۰	۲۳۵	جمع

با توجه به جدول ۶ می‌توان دریافت میانگین سطح گرایش زنان در مقایسه با مردان به اندازه یک واحد افزایش نشان می‌دهد. اما با محاسبه آزمون مقایسه میانگین‌ها این نتیجه به دست می‌آید که سطح معنی‌داری (۰/۷۲۵) بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد لذا فرض تحقیق رد می‌شود و گروه‌های جنس مورد مطالعه با سطح اعتماد ۹۵ درصد به لحاظ میزان یا سطح گرایش فعالیت پژوهشی با یکدیگر تفاوت ندارند. همچنین ضریب اتا نشان می‌دهد متغیر جنسیت نمی‌تواند نسبتی از واریانس متغیر وابسته را تبیین نماید.

ب) آزمون ضرایب استاندارد رگرسیون β و ضریب B بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته و الگوسازی معادلات ساختاری به منظور برازش مدل

جدول ۷: ضرایب استاندارد رگرسیون β و ضریب B بین متغیرهای مستقل مدل و متغیر وابسته

ضریب همبستگی	مجدور	مجدور ضریب همبستگی (ضریب تعیین)	همبستگی تعدیل شده	خطای معیار برآورد	F	سطح معنی داری
۰/۸۱	۰/۶۶۳	۰/۶۶۱	۰/۶۶۱	۲۱/۰۱۸	۴۴۴/۸۱۳	۰/۰۰۰

ادامه جدول ۷: ضرایب استاندارد رگرسیون β و ضریب B بین متغیرهای مستقل مدل و متغیر وابسته

متغیر مستقل	عدد ثابت	ضرایب استاندارد نشده	خطای معیار	ضرایب استاندارد شده β	t	سطح معنی داری sig
بعد فرهنگی	۳۰/۲۱۶	۰/۸۳	۰/۰۲۸	۰/۸۱۴	۲۹/۷۹۲	۰/۰۰۰
بعد اجتماعی	-	۰/۸۶	۰/۰۱۷	۰/۸۳۱	۳۱/۴۶۸	۰/۰۰۰

در جدول ۷ ابعاد اجتماعی و فرهنگی با هم و در ارتباط با متغیر وابسته (میزان گرایش به فعالیت پژوهشی) در قالب مدل رگرسیونی آزمون شده‌اند. داده‌های این جدول حاکی از این است که بر اساس ضرایب استاندارد شده β بین ابعاد اجتماعی و فرهنگی و میزان گرایش به فعالیت پژوهشی رابطه مستقیم و قوی وجود دارد. به عبارت دیگر هر اندازه شاخص‌های ابعاد اجتماعی و فرهنگی در سطح بالایی باشد میزان گرایش اعضای باشگاه پژوهشگران جوان به فعالیت‌های پژوهشی بیشتر است. البته در این میان نقش و سهم بعد اجتماعی در مقام قیاس با بعد فرهنگی اندکی بیشتر است. در مجموع، این دو بعد توانسته‌اند ۶۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کنند و با توجه به سطح معنی داری هر یک می‌توان در زمینه تأیید فرضیه‌های این جدول قضاوت کرد.

ج) الگوسازی معادلات ساختاری: الگوسازی معادلات ساختاری (SEM) تکنیکی برای تحلیل داده‌ها است که به منظور ارزیابی رابطه‌ی بین دو نوع از متغیرها طراحی شده است؛ الف) متغیرهای آشکار (متغیرهایی که مستقیماً اندازه‌گیری شده و متغیرهای مشاهده شده‌اند). ب) متغیرهای مکنون یا پنهان یا متغیرهایی که به عنوان سازه‌ی نظری مطرح هستند.

1- structural equation models

زمانی که از تکنیک‌های آماری نظیر رگرسیون چندگانه و تحلیل واریانس استفاده می‌شود؛ تحلیل‌های آماری پژوهشگر روی متغیرهایی انجام می‌شود که مستقیماً اندازه‌گیری شده‌اند. این موضوع برای زمانی که پژوهشگر می‌خواهد سازه‌ی نظری‌ای را آزمون کند، محدودیت دارد. الگوی معادلات ساختاری به نسبت سایر تکنیک‌های تحلیل داده این امکان را فراهم می‌آورد که محقق بتواند مدل‌های نظری پیچیده را در یک تحلیل آزمون کند. ویژگی بسیار ارزشمند الگوی معادلات ساختاری، تحلیل و پردازش هم‌زمان روابط میان متغیرهای مدل سنجش است. الگوسازی معادلات ساختاری به پژوهشگر این اجازه را می‌دهد تا به تحلیل علی متغیرهای مکنون و مشاهده شده به‌طور هم‌زمان پردازد (ماریاما، ۱۹۹۷).

زمانی که از الگوی معادلات ساختاری استفاده می‌شود، یک مؤلفه‌ی مهم تحلیل ارزیابی چگونگی برازش مدل فرضیه‌ای با داده‌های مشاهده شده است. پژوهشگران معمولاً به‌منظور ارزیابی این برازش از شاخص‌های نیکویی برازش^۱ استفاده می‌کنند.

رایج‌ترین این شاخص‌ها، شاخص احتمالی آماره‌ی مجذور خی است که اهمیت اختلاف بین مدل برازش شده و ماتریس کواریانس ناشی از نمونه‌ی مشاهده شده را بیان می‌دارد. فرضیه‌ی صفر در این تحلیل مبین این است که تفاوتی بین مدل برازش شده و ماتریس نمونه وجود ندارد. بنابراین، آن مجذور خی که به لحاظ آماری معنی‌دار نیست ($p\text{-value} > 0.05$) نشان می‌دهد که مدل دقیقاً معرف و نماینده‌ی داده‌های مشاهده شده می‌باشد.

نکته‌ی مهم این است که همانند سایر آزمون‌های استنباطی، اختلاف کایسکور^۲ متأثر از حجم نمونه است. بنابراین، زمانی که حجم نمونه زیاد باشد، احتمالاً اختلاف کمی بین مدل برازش شده و ماتریس کواریانس ناشی از نمونه‌ی مشاهده شده خواهد بود که به‌طور نسبی برازش خوبی را نشان می‌دهد (بتلر و بونت^۳، ۱۹۸۰؛ گرینگ و اندرسون^۴، ۱۹۸۴؛ مارش، بالا و مکدونالد^۵، ۱۹۸۹). به‌همین منظور، پژوهشگران برای ارزیابی نیکویی برازش از چندین شاخص ارزیابی استفاده می‌کنند که عبارتند از: ۱. شاخص نیکویی برازش (GFI)، ۲. شاخص نیکویی برازش اصلاح‌شده (AGFI)^۶، ۳. نسبت مجذور خی به درجه‌ی آزادی ۴. شاخص برازش استاندارد (NFI)^۷. اساساً مقادیر این شاخص‌ها متأثر از عوامل بیرونی و نامعلوم (مانند حجم نمونه و تعداد گویه‌ها و

1- goodness of fit index

3- Bentler & Bonett

5- Marsh, Balla & McDonald

7- normed fit index

2- Chi-square

4- Gerbing & Anderson

6- adjusted goodness of fit index

معرف‌ها) می‌باشند تا اینکه ناشی از نقص در برازش مدل باشند. یعنی، اگر در تحلیل برازش مناسبی وجود ندارد، به علت عوامل بیرونی است و ماهیت مدل مسبب آن نیست (اندرسون و گریبگ، ۱۹۸۴؛ هو و بنتلر، ۱۹۹۸؛ مارش و دیگران، ۱۹۹۸). در مقابل شاخص‌های برازش مانند: ۱. شاخص توکر و لیوایس^۱ (TLI)، ۲. شاخص برازش این کری منتال^۲ (IFI)، ۳. شاخص تطبیقی برازش^۳ (CFI)، ۴. ریشه‌ی میانگین مجذور برآورد خطای تقریب^۴ (RMSEA)، ۵. ریشه‌ی میانگین مجذور پس‌مانده استاندارد^۵ (SRMR) کمتر تحت تأثیر عوامل مزاحم و بیرونی قرار می‌گیرند و نتیجه‌ی به‌دست آمده بیشتر مبین نقص در برازش مدل است؛ یعنی، اگر در تحلیل برازش مناسبی وجود ندارد، به علت ماهیت مدل آن است و کمتر تحت تأثیر عوامل مزاحم و بیرونی است. به‌عنوان جمع‌بندی کلی از شاخص‌های برازندگی: مقدار ریشه‌ی میانگین مجذور برآورد خطای تقریب (RMSEA) که استیگر به‌عنوان خطای اندازه‌ی متفاوت برای هر درجه آزادی ارایه کرده است، استفاده می‌شود. مقدار ریشه‌ی میانگین مجذور برآورد خطای تقریب که به واقع همان آزمون انحراف هر درجه‌ی آزادی است برای مدل‌هایی که: ۱) برازندگی خوبی داشته باشند کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد. ۲) مقادیر بالاتر از آن تا ۰/۰۸ نشان‌دهنده‌ی خطاهای معقولی برای تقریب در جامعه است. ۳) مدل‌های که RMSEA آنها ۰/۱۰ بیشتر باشد برازش ضعیفی دارد. هیو و بنتلر به‌عنوان نقطه‌ی برش برازندگی خوب مدل، مقدار کوچکتر یا مساوی ۰/۰۶ را پیشنهاد کرده‌اند (هومن، ۱۳۸۴: ۲۴۵). با استفاده از این مزیت الگوسازی ساختاری، در پایان سعی شده است تا ارتباط علی متغیرهای مکنون با یکدیگر و روابط هر یک از آنها با معرف‌های مربوطشان (متغیرهای آشکار) بررسی شود. در ابتدا متغیر وابسته و متغیرهای مستقل به تفکیک با معرف‌ها به‌عنوان متغیرهای آشکار بررسی شده‌اند تا اطمینان حاصل شود که معرف‌های مناسبی برای متغیر مکنون موردنظر هستند. سپس در مرحله دوم، شاخص‌های بعد اجتماعی و بعد فرهنگی به‌صورت جداگانه با متغیر وابسته در قالب الگوی لیزرل آزمون شده‌اند. در مرحله سوم شاخص‌های بعد اجتماعی و بعد فرهنگی با یکدیگر با متغیر وابسته (میزان گرایش به فعالیت پژوهشی) در قالب الگوی لیزرل آزمون شده‌اند. در این پژوهش بعد اجتماعی و بعد فرهنگی به‌عنوان متغیرهای مکنون هستند. با توجه به اینکه براساس استدلال‌های مطرح شده در الگوهای معادلات ساختاری مبنای تصمیم‌گیری درباره صحت و سقم فرضیه‌های مطرح در این شیوه تحلیل داده‌ها از طریق شاخص

1- tacker lewis index

2- incermental fit index

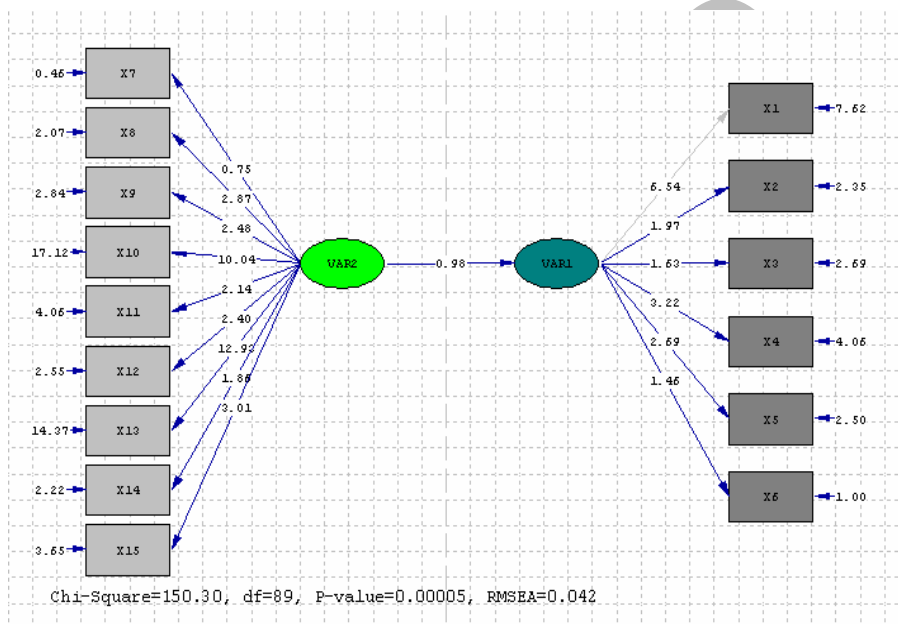
3- comparative fit index

4- root mean square error of approximation

5- standardized root mean square residual

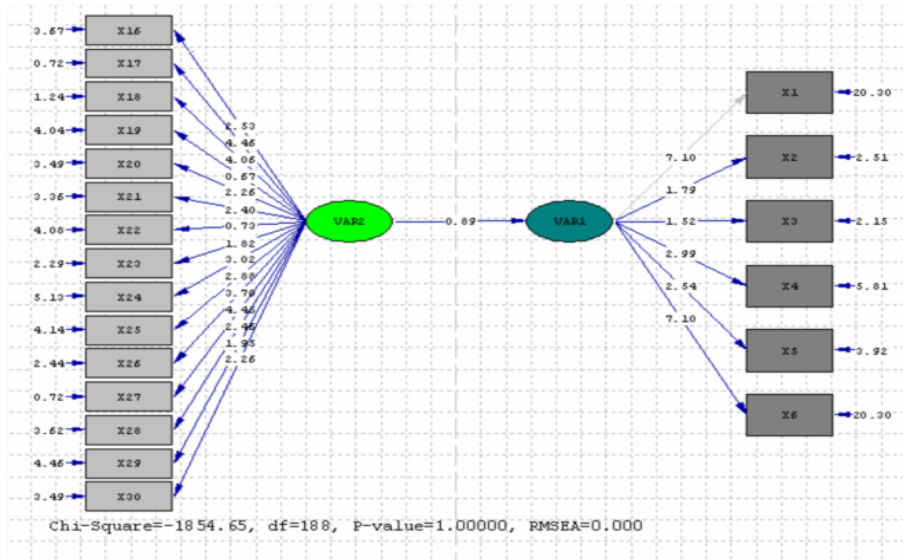
RMSEA استنتاج شده است، یادآور می‌شوم طبق نظر هیو وبتنلر چنانچه مقدار این شاخص کمتر از ۰/۰۶ باشد فرضیه یک و چنانچه مقدار این شاخص بزرگتر یا مساوی ۰/۰۶ باشد فرضیه صفر مورد تأیید است. معادلات ساختاری متغیرها در الگوهای معادلات ساختاری معرف‌های مربوط به متغیر میزان گرایش به فعالیت پژوهشی (متغیر وابسته)، معرف‌های مربوط به متغیر عوامل اجتماعی، معرف‌های مربوط به متغیر عوامل فرهنگی‌شان می‌دهد که با توجه به شاخص MSEA که طبق نظر هیو وبتنلر مقدار این شاخص کمتر از ۰/۰۶ می‌باشد، می‌توان استدلال کرد که مدل‌های فوق برآزش خوبی از معرف‌های داده‌های واقعی داشته‌اند و متغیرهای فوق صلاحیت لازم را برای استفاده در قالب یک مدل نهایی پژوهش را دارند.

نمودار ۱: الگوی معادلات ساختاری معرف‌های مربوط به متغیر عوامل اجتماعی در ارتباط با متغیر وابسته

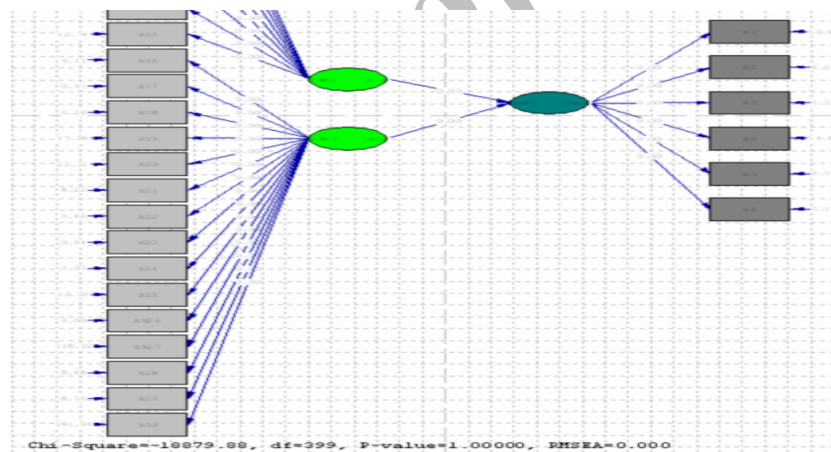
در نمودار بالا ۱۵ گویه حضور دارند که به عملیاتی کردن ۲ متغیر مکنون می‌پردازند. یک متغیر مکنون مستقل است (KSI). یک متغیر مکنون وابسته است (ETA).

نمودار ۲: الگوی معادلات ساختاری مربوط به متغیر عوامل فرهنگی در ارتباط با متغیر وابسته

در نمودار بالا ۲۱ گویه حضور دارند که به عملیاتی کردن ۲ متغیر مکنون می‌پردازند. یک متغیر مکنون مستقل است (KSI). یک متغیر مکنون وابسته است (ETA).

نمودار ۳: الگوی معادلات ساختاری مربوط به متغیر عوامل اجتماعی و عوامل فرهنگی با هم و در ارتباط با متغیر وابسته

در نمودار بالا ۳۰ گویه حضور دارند که به عملیاتی کردن ۳ متغیر مکنون می‌پردازند. دو متغیر مکنون مستقل است (KSI). یک متغیر مکنون وابسته است (ETA).

نمودار یک تا سه نشان‌دهنده‌ی میزان تأثیر مثبت عوامل اجتماعی و فرهنگی بر متغیر وابسته (میزان گرایش به فعالیت پژوهشی) است. به عبارت دیگر هر اندازه شاخص‌های اشاره شده در ابعاد اجتماعی و فرهنگی افزایش یابد، میزان گرایش اعضای باشگاه به فعالیت‌های پژوهشی افزایش می‌یابد. از آنجا که مقدار «شاخص نیکویی برازش» (GFI) این سه مدل به ترتیب برابر با ۰/۸۷، ۰/۸۴، و ۰/۸۲ و نزدیک به یک می‌باشد، می‌توان بیان کرد که این مدل برازش قابل قبول با واقعیت دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که وضعیت فعالیت علمی و پژوهشی در ایران بسیار نابسامان و نگران‌کننده است. گرایش کنشگران دانش و پژوهش به فعالیت‌های انفرادی (۸۹ درصد) در حوزه دانش، ترس از هزینه‌های پژوهش به خصوص سنگین تلقی نمدن هزینه‌های اجتماعی پژوهش (۹۳ درصد)، ناتوانی و کم‌توانی علمی کنشگران دانش به دلیل کاستی‌های فراوان در فرآیند جامعه علمی گرایش بیمارگونه به فعالیت‌های غیرپژوهشی مانند حق‌التدریس، ضعف ساختار پژوهشی سازمان دانش و پژوهش در ایران، معنی و تعریف مبهم و نارسا از فعالیت پژوهش، کم‌توانی کنشگران دانش در برقراری ارتباطات پویا، ارگانیک، تعاملی، مشارکتی در شبکه‌های هنجاری، ارتباطی و مبادله‌ای و تمایل شدید آنها به ارتباطات یک طرفه (۷۵ درصد) در درون و برون سازمان دانش، بلندبودن دیوار دانشگاه‌ها و در نتیجه عدم ارتباط و تعامل دانشگاه با جامعه، دانشگاهیان با مدیران اجرایی (قهر مدیران با پژوهش)، عدم توازن و تعادل سید هزینه‌ها و پاداش‌های فعالیت علمی و پژوهشی و ده‌ها مورد دیگر، از یافته‌های پژوهشی رساله حاضر است (مهاجری، ۱۳۸۳: ۶۵).

جدول ۸: مقایسه متغیرهای پیش‌بینی‌کننده در فرضیه‌های اصلی

فرضیه	ضریب استاندارد	ضریب الگوی معادلات ساختاری
عوامل اجتماعی بر میزان گرایش اعضای باشگاه پژوهشگران جوان به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.	۰/۸۳۱	۰/۹۸
عوامل فرهنگی بر میزان گرایش اعضای باشگاه پژوهشگران جوان به فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است.	۰/۸۱۴	۰/۸۹

الف) بر اساس جدول ۸ که به مقایسه‌ی متغیرهای پیش‌بینی‌کننده در فرضیه‌های اصلی بر اساس دو نوع تحلیل چندگانه‌ی آماری می‌پردازد، تحلیل رگرسیون چندگانه متغیرهای اصلی عوامل اجتماعی (با ۹ شاخص) و عوامل فرهنگی (با ۱۵ شاخص) را به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده‌ی اصلی میزان گرایش به فعالیت پژوهشی معرفی می‌کند. در الگوسازی معادلات ساختاری هم همین نتیجه قابل توجه است. به‌عبارت دیگر همانند تحلیل رگرسیون، تأثیر عوامل اجتماعی بر میزان گرایش به فعالیت پژوهشی اعضای باشگاه برجسته نشان داده شده است. با توجه به نتایج دو نوع تحلیل آماری می‌توان با اطمینان بیشتری چنین نتیجه‌گیری نمود که در جامعه‌ی آماری اعضای باشگاه پژوهشگران جوان، برخورداری مدیران پژوهشی واحدهای دانشگاهی از دانش پژوهشی و در اختیار قراردادن بودجه کافی به پژوهشگران موجب افزایش میزان گرایش اعضای باشگاه به فعالیت‌های پژوهشی می‌شود.

ب) با توجه به پس‌آزمون بونفرونی می‌توان دریافت پژوهشگران با تحصیلات در گروه مهندسی در مقایسه با پژوهشگرانی که رشته علوم انسانی هستند بیشتر به انجام فعالیت‌های پژوهشی گرایش نشان می‌دهند و با استناد به سطح معنی‌داری این تفاوت می‌توان بیان داشت این تفاوت قابل تعمیم به جامعه‌ی آماری می‌باشد. به‌عبارت دیگر بالاترین میزان گرایش از آن پژوهشگرانی است که در رشته‌های مهندسی تحصیل می‌کنند و پژوهشگرانی که در رشته‌های علوم پایه و مهندسی تحصیل می‌کنند، در مراتب بعدی قرار دارند.

ج) با توجه به آزمون مقایسه‌ی میانگین‌ها، میانگین سطح گرایش زنان به انجام فعالیت‌های پژوهشی در مقام قیاس با مردان تفاوتی را نشان نمی‌دهد. به‌منظور مقایسه یافته‌های این پژوهش با یافته‌های دیگر پژوهشگران با اختصار به آنها اشاره می‌شود.

یافته‌های تحقیق علی‌طایفی با عنوان «بررسی موانع فرهنگی توسعه تحقیق در ایران» و با بهره‌مندی و حمایت نظریه‌های جامعه‌شناسی و در قالب پروژه پژوهشی روشمند و با هدف شناسایی و تحلیل موانع فرهنگی موجود در فراراه توسعه پژوهش در ایران، مجموع موانع فرهنگی و اجتماعی فعالیت‌های علمی و پژوهشی را توصیف، تحلیل تبیین می‌کند. او معتقد است موانع عمده فرهنگی چون پنهان‌کاری، پوشیده‌گویی، تفرد و عدم اعتماد به یکدیگر، اتصال به منابع قدرت، تقلید گرایی، دنیا‌گریزی، تقدس گرایی، تعصب، خاص گرایی، پول‌محوری، عدم پرسشگری و انتقادگریزی، عدم شایسته‌سالاری و تخصص گرایی در بستر فرهنگ نظام اجتماعی

ایران نهادی شده و موجب می‌شود پژوهش در این کشور انجام نگیرد و حتی حداقل بودجه اختصاصی به پژوهش (حدود ۳٪ تولید ناخالص ملی) نیز به صورت مطلوب هزینه نگردد (طایفی، ۱۳۸۰: ۱۷۹).

محسنی به‌عنوان پژوهشگر حوزه جامعه‌شناسی با معرفی برخی از موانع بین‌الملل پژوهش‌های اجتماعی از جمله زبان انتقال دانش، موانع عمده و بنیادی پژوهش اجتماعی و فرهنگی در ایران را چنین خلاصه می‌کند، با توجه به اهمیت دانشگاه و نظام ارزش‌های دانشگاهی، دانشگاه‌های ایران توانستند وسایل لازم و امکانات پژوهشی را برای تدارک مستمر پژوهشی فراهم نمایند. منابع تأمین‌کننده اعتبار برای فعالیت‌های پژوهشی در حوزه پژوهش‌ها بسیار متنوع است. ضعف جامعه‌پذیری علمی دانشگاه‌های ایرانی موجب شده است که مؤسسات آموزش عالی دانشجویان را کمتر برای پژوهش آماده کنند. ضعف ساختار پژوهشی دانشگاه و مدیریت ناکارآمد در حوزه علم و پژوهش، به‌خصوص پژوهش‌های اجتماعی موجب شده است که دانشگاه نقش و سهم مؤثری در تعیین اولویت‌های پژوهشی نداشته و مجری فعالیت‌های پژوهشی نیز نباشند. در این میان برقراری ارتباط و تعامل پژوهشگران با سازمان‌های سفارش‌دهنده پژوهش فردی بوده و روابط جانشین ضوابط در انجام پروژه‌های پژوهشی می‌شود (محسنی، ۱۳۷۸: ۱۲۱).

لهسایی‌زاده با بررسی موانع پژوهش‌های اجتماعی در قبل و بعد از انقلاب موانع پژوهش‌های اجتماعی بعد از انقلاب را چنین دسته‌بندی می‌کند. پژوهش‌های اجتماعی فاقد یک هدف ملی و یکپارچگی تحقیقاتی است و پژوهش‌ها به‌صورت انفرادی و غیرنظام‌مند انجام می‌گیرد، پژوهش‌ها سازمان یافته نبود و دارای استقلال نیست تا بتواند یک روحیه علمی بی‌طرفانه در پژوهشگر ایجاد کند و پژوهشگر در چارچوب سازمانی پژوهش نمی‌کند، جریان انتشارات دانشگاهی و پژوهشی در مسایل اجتماعی خیلی کند و ناموقع است، حق‌التدریس یکی از موانع پژوهش در پژوهش‌های اجتماعی است، فرصت‌های مطالعاتی برای استادان و تحقیقات اجتماعی اندک است و از این روی محققان اجتماعی از پایگاه، منزلت و وجاهت کمتری نسبت به سایر همکاران خود برخوردارند. در کل موانع مذکور موجب شده است که جریان تولید دانش در حوزه علوم اجتماعی به‌کندی انجام گیرد و یا اصلاً انجام نگیرد و پژوهش‌های اجتماعی دچار آسیب شده و توسعه نامتوازن داشته باشد (لهسایی‌زاده، ۱۳۷۵: ۹۷).

احسان نراقی نیز در بررسی تحقیقات اجتماعی در ایران معتقد است، عدم آشنایی با مباحث و روش‌های کمی، روش‌های پژوهش، عدم آشنایی کنشگران دانش با فضای علمی و پژوهشی

کشورهای کانون و عدم تعامل پویا میان پژوهشگران ایرانی با آنان، پیوند نخوردن نتایج و یافته‌های پژوهشی به دنیای برنامه‌ریزی اجتماعی، فرار مغزها، دخالت نهاد قدرت و سیاست در فرآیند پژوهش، عدم ارتباط مدیران اجرایی با مراکز پژوهشی و عدم استقبال آنان از راه‌آورها و محصولات پژوهشی و موارد دیگر از موانع پژوهش‌های اجتماعی در ایران است. نکته قابل توجه در بررسی احسان نراقی این است که ایشان یک تاریخ‌نگاری از وضعیت تحقیقات اجتماعی در ایران را انجام داده است (نراقی، ۱۳۷۹: ۶۱).

حسن سرایی از جمله پژوهشگران است که در بررسی تحقیقات علمی، مطالعات کارشناسی و توسعه علمی معتقد است که تحقیق علمی و توسعه لازم و ملزوم یکدیگرند، از طریق تحقیقات است که علم ارتقا پیدا می‌کند و دانش علمی توسعه می‌یابد. از نظر او، توزیع دانش علمی و تلاش برای توسعه مرزهای این دانش در سراسر جهان یکنواخت و به یک نسبت نیست. در بعضی از مناطق جهان، دانش علمی پیشرفته‌تر، گسترده‌تر و ژرف‌تر است و تلاش برای گسترش مرزهای این دانش، از طریق تحقیقات علمی، سازمان‌یافته‌تر و سنگین‌تر است. حال در جاهای دیگر یا مشارکتی در تولید دانش علمی صورت نمی‌گیرد و یا این مشارکت بسیار پراکنده، سطحی و محدود است. از این روی در این جوامع علم بومی و نهادی نشده و عاریتی است و الگوهای مصرف دانش جای تولید آن را گرفته است (سرایی، ۱۳۷۳: ۴۵). رساله اصغر مهاجری با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی موانع پژوهش‌های اجتماعی در ایران» و با هدف یافتن موانع عمده پژوهش در قالب یک مدل نظری تحلیلی و با استعانت از چارچوب‌های مرجع و نظریه‌های اساسی جامعه‌شناختی، الف) ساختاری کارکردی، ب) کنش متقابل نمادی ج) مبادله د) جامعه‌پذیری ه) ارتباطات و به‌خصوص رویکرد شبکه‌ای ارتباطات، عوامل مهم و اثرگذار و تبیین‌کننده رفتار، کنش و فعالیت علمی و پژوهشی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی را به‌عنوان کنشگران دانش و پژوهش بررسی جامعه‌شناختی می‌کند.

منابع فارسی

- ادیبی، ح. و انصاری، ع. (۱۳۵۸). نظریه جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات جامعه.
- اسکیدمور، و. (۱۳۷۲). تفکر نظری در جامعه‌شناسی. ترجمه: علی محمد حاضری و دیگران. تهران: نشر سفیر.
- توسلی، غ. ع. (۱۳۷۳). نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: نشر سمت.

- ریتروز، ج. (۱۳۸۰). نظریه جامعه‌شناسی در دوره معاصر. ترجمه: محسن ثلاثی. تهران: انتشارات علمی.
- سرای، ح. (۱۳۷۳). تحقیقات علمی مطالعات کارشناسی و توسعه علمی. مجموعه مقالات سمینار جامعه‌شناسی و توسعه. تهران: انتشارات سمت.
- طایفی، ع. (۱۳۸۰). موانع فرهنگی توسعه تحقیق در ایران. پروژه پژوهشی سفارش شده شورای پژوهش‌های علمی کشور.
- کلانتری، خ. (۱۳۸۲). پردازش در تحقیقات اقتصادی و اجتماعی. تهران: شریف.
- لهسایی زاده، ع. (۱۳۷۵). موانع پژوهش علوم اجتماعی در ایران. رهیافت، شماره ۱۴، ص ۹۷-۱۰۴.
- مهاجری، (۱۳۸۰). بررسی جامعه‌شناختی موانع پژوهش‌های اجتماعی در ایران. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- محسنی، م. و دیگران. (۱۳۷۸). وضعیت تحقیقات فرهنگی اجتماعی در ایران. تهران: انتشارات نشر رسانش.
- نراقی، ا. و آیتی، ع. (۱۳۷۹). نظری به تحقیقات اجتماعی در ایران. تهران: انتشارات سخن.
- هومن، ح. ع. (۱۳۸۴). مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم افزار لیزرل. تهران: نشر سمت.

منابع انگلیسی

- Anderson, J. C. & Gerbing, D.W. (1984). *The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness of fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis.* psychometrika, 49, 155-173.
- Bentler, P. M. & Bonett, D. G. (1980). *Significance Test and Goodness of Fit in the Analysis of covariance Structures.* Psychological Buletin, 88, 588-606.
- Marsh, H. W.; Balla, J. R. & Macdonald, R. P. (1998). *Goodness of Fit indices in confirmatory factor analysis: Effect of sample size.* psychological Bulletin, 103, 391-411.
- McDonald, R. P. (1989). *An Index of Goodness of Fit Based on No centrality.* jurnal of Classification. 6, 97-103.